

Introduksjon 1:

Hva er universell utforming og UUL?

Hva er universell utforming?

Universell utforming er et begrep som ble lansert i Norge første gang i 1997. Begrepet ble arvet fra amerikanske arkitekter og designere, som hadde som mål å sikre likeverdig tilgang til produkter byggverk og uteområder. Begrepet har ulike definisjoner, men Norge har ratifisert FN-konvensjonen om rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD), og her heter det at:

Med universell utforming menes utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming. Universell utforming skal ikke utelukke hjelpemidler for bestemte grupper av mennesker med nedsatt funksjonsevne når det er behov for det.

En grunnleggende ide er å utforme samfunnet, slik at så mange som mulig sikres aktiv deltakelse på viktige samfunnsområder, uavhengig av funksjonsevne.

Svært forenklet kan vi si at universell utformede løsninger skal

- kunne brukes av alle
- minimere bruk av spesielløsninger og særordninger
- gi høy kvalitet for alle brukere, uavhengig av funksjonsnedsettelse
- være det bærende prinsipp for planlegging og utforming av den løsningen alle er tenkt å benytte («hovedløsningen»)
- være noe man planlegger på forhånd, altså proaktivt, og ikke noe man kommer på når en situasjon oppstår

Prinsippene bak universell utforming skal ligge til grunn ved utforming på mange samfunnsområder. For utdanningsområdet bør man sørge for universell utforming av:

- Offentlige bygninger, slik som universiteter og høyskoler
- IKT-tjenester, slik som lærestedets e-læringsplattform eller nettsider
- Læring og undervisning, slik som undervisningsmetoder og vurderingsformer
- Servicetjenester, slik som studentenes servicetorg, karrieresenter og veiledningstjenester

Begrepet universell utforming har mange sider. Universell utforming er her:

- **En visjon og strategi** – for utforming av læringsmiljø og læringsaktiviteter
- **Et tankesett** – for hvordan man skal planlegge et inkluderende læringsmiljø
- **Et sett av konkrete verktøy** – for læringsaktiviteter, vurderingsformer og emneplanlegging
- **En systematisering** – av god praksis innen læring og undervisning

Hva er universell utforming av læring?

Universell utforming av læring kan også defineres. Vi har kommet frem til følgende:

Universell utforming av læring (UUL) er et pedagogisk og praktisk rammeverk for utvikling og kvalitetssikring av studieprogram og emner som tar hensyn til mangfoldet av studenter. UUL tilbyr oppskrift på utvikling av læringsutbyttebeskrivelser, undervisningsmetoder, teknologi og vurderingsformer, ved å tilby fleksible og varierte metoder for å tilegne seg kunnskap, for å vise kunnskap og for å opprettholde studentenes evne til å prestere ut fra egne forutsetninger, uavhengig av funksjonsevne.

Forskning innen læringsvitenskap og nevropsykologi forteller at ulike områder i hjernen må aktiveres for at læring skal finne sted. Noen er drevet av persepsjon,

(hvordan de oppfatter informasjon som blir presentert), noen er drevet av strategier, (hvilke lærestiler man har), mens andre kan lære veldig godt så lenge de er motiverte. De aller fleste vil likevel oppnå best mulig læring hvis alle delene i hjernen er aktivert samtidig.

Forenklet blir delene i hjernen aktivert når:

- Informasjon og innhold blir presentert på ulike måter
- Man lar studentene uttrykke seg på ulike måter
- Man stimulerer studentenes interesse og motivasjon for læring.

De tre grunnleggende prinsippene inneholder retningslinjer og tips til hvordan man kan aktivere de ulike områdene i hjernen. Universell utforming blir ofte beskrevet som en strategi eller tenkemåte for hvordan vi utformer samfunnet rundt oss. Det kan

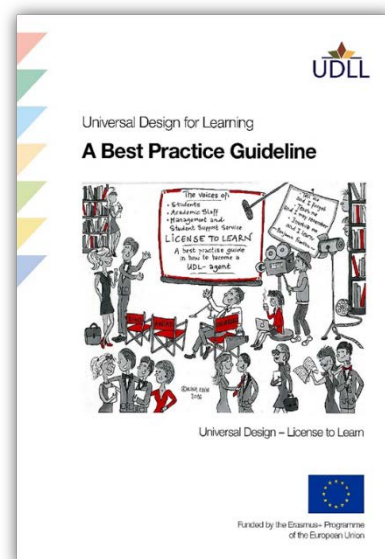
handle om utformingen av produkter og omgivelser så vel som programmer og tjenester. Når vi her knytter begrepet universell utforming til læring handler det om å fjerne funksjonshemmende barrierer og skape en universell tilgang til undervisning og læring på alle utdanningsnivå.

Universell utforming av læring er et konsept som har eksistert i en årrekke i USA, og hjulpet mange lærere til å tilby kvalitetsbevisst og inkluderende læring i barne-, ungdom – og videregående skole. Konseptet har etter hvert også fått godt fotfeste som rettesnor og verktøy i høyere utdanning.

Universell utforming av læring er et rammeverk som kan benyttes i utviklingen av studieprogram og emner. Den tilbyr en oppskrift på utvikling av læringsmål, utbyttebeskrivelser, undervisningsmetoder, teknologi og vurderingsformer som passer til en mangfoldig studentgruppe.

Universells «Veileder for Universell Utforming av Læring» gir innblikk i metode og praktisk bruk av konseptet. I prosjektet kom vi frem til 7 anbefalinger om hvordan man skal jobbe med UUL.

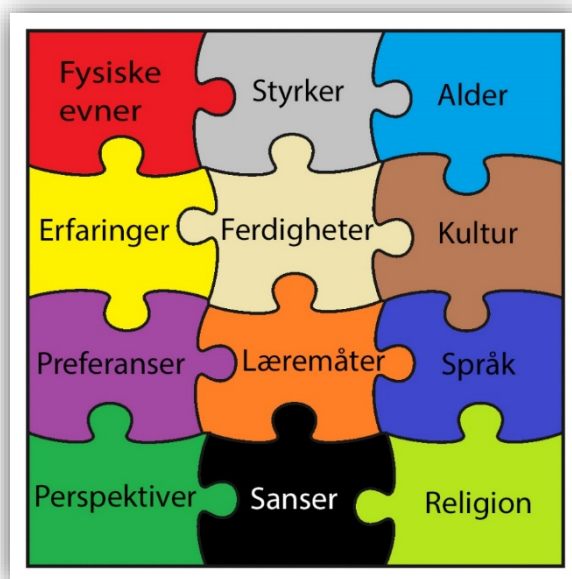
1. Form en bærekraftig og helhetlig politikk gjennom klare visjoner og strategier.
2. Bygg på sterke nettverk og utnytt potensielle partnerskap.
3. Engasjer studentene som UUL-partnere
4. Etabler gode rutiner for emnedesign med tanke på mangfold.
5. Moderniser undervisning og læringsformer mens du opprettholder krav til standarder og læringsutbytte.
6. Form vurderingsmetoder som sikrer læringsutbytte for alle studenter
7. Finn institusjonens UUL ambassadør – vær en endringsagent

Se også våre videoer beregnet til opplæring på www.universell.no/kunnskap. Her kan du blant annet se videoer om «roller og ansvar» og «omvendt klasserom», og en generell introduksjon til universell utforming av læring.

Hvorfor universell utforming av læring?

I alle studieprogram, enkeltemner, klasser eller grupper er det et mangfold der hver og en av studentene representerer noe unikt. Mange kan kanskje oppfatte studentene som like – men det trenger slett ikke være tilfelle. Tar man utgangspunkt i første årskurs på en femårig mastergrad vil mange av studentene komme rett fra videregående skole, mens andre allerede kan ha mange års erfaring fra arbeidslivet. Kanskje noen er oppvokst i en annen kultur med et annet morsmål, eller kanskje noen har en form for psykisk, fysisk eller kognitiv funksjonsnedsettelse. Alle bør ta utgangspunkt i at studentgruppen – nesten uansett størrelse – er mangfoldig.

Illustrasjon: Mangfold er et mangfoldig begrep.

Studentenes ulike erfaringer og bagasje gjør at de utvikler ulike måter å lære på. Det gjør at de foretrekker bestemte måter å ta til seg kunnskap, som at noen lærer best av å lytte, mens andre lærer best når de får ta del i aktiviteten selv. Det gjør også at de får ulike preferanser og styrker når det kommer til hvordan de best demonstrerer det de kan, og at det som oppleves motiverende vil variere fra student til student. Med kunnskap om mangfoldet i studentmassen er det viktig å planlegge en undervisning som best mulig ivaretar ulike behov, læringsstiler og preferanser. Dette vil redusere behovet for individuell tilrettelegging og øke motivasjonen til alle studenter.

Helt grunnleggende for å forstå universell utforming er å forstå begrepet funksjonshemming, og å forstå forskjellen på individuell tilrettelegging og universell utforming. Se videoer om «Gap-modellen» og «Brukbarhetspyramiden» på www.universell.no/kunnskap

Hvordan oppfylle formelle krav?

Alle universiteter og høyskoler er kjent med at man skal ivareta studenter med nedsatt funksjonsevne. Dette gjøres tydelig gjennom

- a) Krav i *Universitets- og høyskoleloven*: Universell utforming og individuell tilrettelegging
- b) Krav i *Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven*: Krav om universell utforming av IKT og det fysiske miljø, samt krav om egnet individuell tilrettelegging
- c) Rammekrav fra Kunnskapsdepartementet: Handlingsplan for godt læringsmiljø som inkluderer universell utforming, og kontaktpersoner for studentene
- d) Krav fra Kunnskapsdepartementet: Kvalitetssikring av tilbud og tjenester for studenter med funksjonsnedsettelse, herunder universell utforming som viktigste strategi.

Lowverk og rammekrav gir overordnede føringer for et rettferdig og effektivt utdanningssystem. Den skal bidra til nedbygging av funksjonshemmede barrierer og hindre at nye skapes. Det innebærer at vi alle erkjenner at studentene har lik rett, men ulike forutsetninger og behov for å kunne delta i læringsprosessen.

Det finnes imidlertid ingen forskrifter eller regelverk for hvordan inkluderende undervisning og læring kan sikres i praksis, og det er i dag opp til det enkelte lærested og studieprogram å bestemme ambisjonsnivå og fremgangsmåte.

Dette krever noe helt spesielt av institusjonene. Uavhengig av størrelse og organisering vil universell utforming av læring bistå med på nå visjoner og mål om likeverdig utdanning

Grunnleggende kunnskap 1:

Prinsipper for universell utforming

De 7 prinsippene for universell utforming har vært en rettesnor for å forstå universell utforming. Om du tenker på et fysisk objekt, som for eksempel en inngangsparti i en bygning, kan disse prinsippene være svært verdifulle for å forstå tankegangen bak universell utforming:

1. Enkel og intuitiv i bruk

Utformingen skal være lett å forstå uten hensyn til brukerens erfaring, kunnskap, språkferdigheter eller konsentrasjonsnivå.

2. Forståelig informasjon

Utformingen skal kommunisere nødvendig informasjon til brukeren på en effektiv måte.

3. Toleranse for feil

Utformingen skal minimalisere farer og skader som kan gi ugunstige konsekvenser, eller minimalisere utilsiktede handlinger.

4. Like muligheter for alle

Utformingen skal være brukbar og tilgjengelig for personer med ulike ferdigheter.

5. Fleksibel i bruk

Uansett individuelle preferanser og ferdigheter. Den synshemmede skal kunne høre, den hørselshemmede se mv.

6. Lav fysisk anstrengelse

Utformingen skal kunne brukes effektivt og bekvemt med minimum besvær.

7. Størrelse og plass for tilgang og bruk

Hensiktsmessig størrelse og plass skal muliggjøre tilgang, rekkevidde, betjening og bruk, uavhengig av brukerens kroppsstørrelse, kroppsstilling og mobilitet.

Grunnleggende 2: Prinsipper for universell utforming av læring

De 7 prinsippene er ikke like lett å anvende på noe så komplekst som studentenes læring. Prinsipper – lest som utgangspunkt eller grunnsetninger – kan likevel gi viktige forenklinger og rammer for hvordan man skal forstå et komplekst saksfelt. Mange er begeistret for slike forenklinger, og vi i Universell lanserer derfor nye prinsipper for universell utforming av læring. Disse er:

1. Bevissthet

Ha kunnskap om mangfoldet i studentmassen. Dette berører kultur, preferanser, erfaringer, ferdigheter, læremåter, perspektiver, sanser, funksjonsnedsettelse, religion, språk. Gjennomsnittstudenten eksisterer ikke. Økt kunnskap om dette fører til bevisste og kvalitetssikrede valg i utforming av undervisning og vurdering.

2. Fleksibilitet

La studentene lære på ulike måter, og vise sin kunnskap på ulike måter. La studentene lære med den teknologien de selv foretrekker, og legg til rette for læring når og hvor det passer studenten.

3. Variasjon

Variere mellom metoder. Omvendt klasserom, digitalt klasserom, tradisjonell forelesning, egenstudium og gruppearbeid kan brukes om hverandre. Pass også på relevans mellom læringsform, vurderingsform, læringsutbytte og jobb etter studiene. Det vil holde på motivasjonen til studentene og møte mangfoldet på en god måte.

4. Autonomi

Det å kunne velge er en sterk driver og motivasjon for læring. La studentene selv utforme læringsmetoder, og gjerne også for hverandre. Uten motivasjon gir valget av metodikk lavt utbytte.

5. Differensiering

Også studenter lærer i forskjellig tempo. Tilrettelegg for mestringserfaringer, og la studentene nå realistiske mål på veien mot fullt læringsutbytte. Motivasjonen ligger i mestring og selvtillit.

6. Aktivitet

Studentaktiv læring har større verdi enn ensrettet kommunikasjon. Vit hvilke deler av fagstoffet som egnest seg til forelesning, og bruk teknologi og pedagogiske metoder for å sikre aktivitet. Motivasjon er igjen drivkraften for god læring.

7. Relasjon

Gode relasjoner mellom faglærer og student, mellom studentene, og også mellom de vitenskapelige er grunnleggende for et godt læringsmiljø. Et godt psykisk læringsmiljø gir bedre læring for alle, og det er lettere å løse sine utfordringer.

Grunnleggende kunnskap 3: Definisjoner

Universell utforming, tilgjengelighet, tilrettelegging, brukbar, barrierefri... alle begreper som brukes om hverandre. Det er noen viktige skiller mellom disse begrepene som man må være klar over.

1. Universell utforming

Legge til rette for studentenes læring med tanke på mangfoldet i studentmassen. I studiesammenheng betyr det å tenke gjennom mange spesielle lærebehov og tilrettelegge for dem så godt som mulig ved semesterstart. Dette omhandler kvalitet for alle.

2. Tilgjengelighet

Dette betyr å legge til rette en for spesialløsning en gruppe av studenter med nedsatt funksjonsevne, for eksempel studenter med nedsatt bevegelsesevne som får en egen inngang eller synshemmede som får tilgang til videoopptak av en forelesning. Det å tenke på flere grupper samtidig betyr ikke at det er universelt utformet, men tilgjengelig for flere grupper.

3. Tilrettelegging

Det å tilpasse en løsning for et individ, som en ordning utenom ordinær løsning. En tilrettelegging må man gjerne be om, slik at en løsning blir tilgjengelig for nettopp deg. Tilrettelegging blir ofte gjort lik for flere med samme diagnose.

4. Rimelig tilrettelegging

Med dette menes nødvendig og hensiktsmessig endring og justering som ikke innebærer en uforholdsmessig eller utilbørlig byrde, når det i et bestemt tilfelle er behov for det, for å sikre at studenter sikres mulighet til å gjennomføre for eksempel høyere utdanning.